УДК 658:004.56

І. В. Садчикова, канд. екон. наук
Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна
В. С. Садчиков, канд. екон. наук
Міжрегіональна академія управління персоналом, м. Чернігів, Україна

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

И. В. Садчикова, канд. экон. наук,
Черниговский национальный технологический университет, г. Чернигов, Украина
В. С. Садчиков, канд. экон. наук
Межрегиональная академия управления персоналом, г. Чернигов, Украина

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ ИНФОРМАЦИОННО-АНАЛИТИЧЕСКОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ФИНАНСОВО-ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ

Iryna Sadchykova, PhD in Economics
Chernihiv National University of Technology, Chernihiv, Ukraine
Victor Sadchykov, PhD in Economics
Interregional Academy of Personnel Management, Chernihiv, Ukraine

THE CONCEPTUAL BASES OF THE INFORMATION AND ANALYSIS PROVISION OF THE COMPANIES FINANCIAL AND ECONOMIC SECURITY

Розглянуто формування поняття інформаційно-аналітичного забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства. Виявлено основні особливості складових інформаційно-аналітичної діяльності та визначено послідовність кроків щодо їх успішного застосування. Наведено та доповнено принципи інформаційно-аналітичної діяльності економічної безпеки підприємств. Запропоновано методи, що допомагають у повному обсязі досліджувати зовнішнє середовище підприємств з погляду їх інформаційно-аналітичної діяльності. Висвітлено поелементний склад системи інформаційно-аналітичного забезпечення безпеки підприємства.

Ключові слова: *інформаційно-аналітичне забезпечення, фінансово-економічна безпека, інформаційна робота, аналітична робота, фактор, метод, методика, середовище, тенденція, система, загроза.*

Рассмотрено формирование понятия информационно-аналитического обеспечения финансово-экономической безопасности предприятия. Выявлены основные особенности составляющих информационно-аналитической деятельности и определена последовательность шагов по их успешному применению. Приведены и дополнены принципы информационно-аналитической деятельности экономической безопасности предприятий. Предложенные методы, помогающие в полном объеме исследовать внешнюю среду предприятий с точки зрения их информационно-аналитической деятельности. Освещен поэлементный состав системы информационно-аналитического обеспечения безопасности предприятия.

Ключевые слова: *информационно-аналитическое обеспечение, финансово-экономическая безопасность, информационная работа, аналитическая работа, фактор, метод, методика, среда, тенденция, система, угроза.*

The article describes the formation of the concept of information-analytical provision of financial and economic security. The basic features of the components of the information and analytical activities have been discovered. Sequence of steps for their successful application have been defined. Information-analytical principles of economic security are supplemented. The methods that help fully explore the environment of enterprises in terms of information-analytical activities are offered. Scheme of the system of information and analytical support security are highlighted.

Key words: *information and analytical support, financial and economic security, information work, analytical work, factor, method, technique, medium, trend, system, threat.*

Постановка проблеми. В умовах глобальної інформатизації всіх сфер життя практично неможливо приймати ефективні рішення без їх всебічного й об’єктивного інформаційного забезпечення. Ризик використання неповної або необ’єктивної інформації в управлінських рішеннях сьогодні істотно впливає на успіх як конкретної комерційної операції, так і в цілому підприємницької діяльності. В умовах обмежених можливостей отримання суб’єктами вітчизняного підприємництва необхідної їм інформації через відсутність певних правових норм, методи інформаційно-аналітичної роботи є основним засобом формування інформаційних ресурсів усіх видів підприємств.

Усе це має безпосереднє відношення до діяльності співробітників структур служб безпеки підприємств. За таких обставин сучасний фахівець з питань безпеки підприємництва повинен уміти досконало здійснювати пошук та збір інформації, необхідної для його діяльності та діяльності його підприємства, оцінювати та використовувати її.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретико-методичні та науково-практичні аспекти економічної безпеки було вдосконалено такими дослідниками, як: П. Я. Пригунов, В. В. Крутов, М. М. Єрмошенко, Т. М. Іванюта. Узагальнюючи основні твердження, що виникли в результаті проведення дослідження праць зазначених науковців, можна відзначити, що економічна безпека являє собою певний стан захищеності від загроз, ризиків та небезпек. Вона складається з певних складових, до яких можна віднести: економічну, соціальну, технічну, інтелектуальну, кадрову, ринкову, правову, інформаційну складову [6; 14].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Необхідною умовою безпечного функціонування сучасних підприємств є своєчасне розроблення система інформаційного-аналітичного забезпечення. Питання створення та розвитку інформаційно-аналітичного забезпечення економічної безпеки все ще залишається малодослідженим, оскільки в умовах ринкової економіки України суб'єкти підприємництва більшою мірою виборюють своє право на існування.

З огляду на це в них не залишається «вільних» ресурсів для впровадження ефективної системи інформаційно-аналітичного забезпечення своєї економічної безпеки. Саме тому головним і необхідним є розкриття основних сутностей створення та функціонування інформаційно-аналітичного забезпечення та перспектив його розвитку.

Мета статті. Метою цього дослідження є визначення сутності інформаційно-аналітичного забезпечення безпеки підприємства, виявлення основних факторів, проблем та перспектив її розвитку.

Виклад основного матеріалу. Цей етап розвитку суспільства вважається інформаційним. Сучасний етап інформатизації пов'язаний з використанням електронно-обчислювальної техніки, систем телекомунікацій, створення мереж ЕОМ. Зростає потреба в розробленні й застосуванні ефективних рішень у сфері інформаційної індустрії, де здійснюється виробництво технічних і програмних засобів, інформаційних технологій для одержання нових знань.

Важливим фактом є те, що інформаційно-аналітичне забезпечення безпеки підприємства складають два взаємопов'язані елементи – інформаційний, тобто відносно самостійної діяльності спеціально підготовлених фахівців, зайнятих пошуком, відбором, обробкленням, накопиченням, узагальненням і збереженням інформаційних одиниць (перший етап процесу інформаційно-аналітичного забезпечення у системі управління будь-якого механізму), та аналітичний, який є похідним другим етапом процесу інформаційно-аналітичного забезпечення у системі управління будь-якого механізму: виробництво спеціально підготовленими фахівцями на підставі наявних інформаційних одиниць і складних розумових процесів нового знання щодо явища або події, що вивчається [1; 3; 7].

Отже, можна зробити висновок, що інформаційно-аналітичне забезпечення безпеки підприємства – це вид інформаційного забезпечення підприємницької діяльності, який поєднує в собі, з одного боку, інформаційну роботу тобто шляхи, засоби та методи добування і надання керівництву необхідної інформації, а з іншого – аналітичну роботу, яка включає форми та методи аналізу для її оброблення, необхідні під час оцінювання ситуації і прийняття рішення на відповідному рівні в інтересах розвитку підприємства.

В основі інформаційно-аналітичного забезпечення безпеки підприємства лежить інформаційно-аналітична діяльність. Так, І.М. Кузнєцов у своєму підручнику «Информация: сбор, защита, анализ: учебник по информационно-аналитической работе» [8, с. 17–18] розглядає інформаційно-аналітичну діяльність у двох аспектах, тобто розгалужує на інформаційну та аналітичну роботу (рис. 1). До засобів інформаційної роботи автор відносить «сукупність документальних, технічних та інших пристроїв, призначених для накопичування, оброблення, систематизації, зберігання і видачі інформації» [5; 8, с.17].

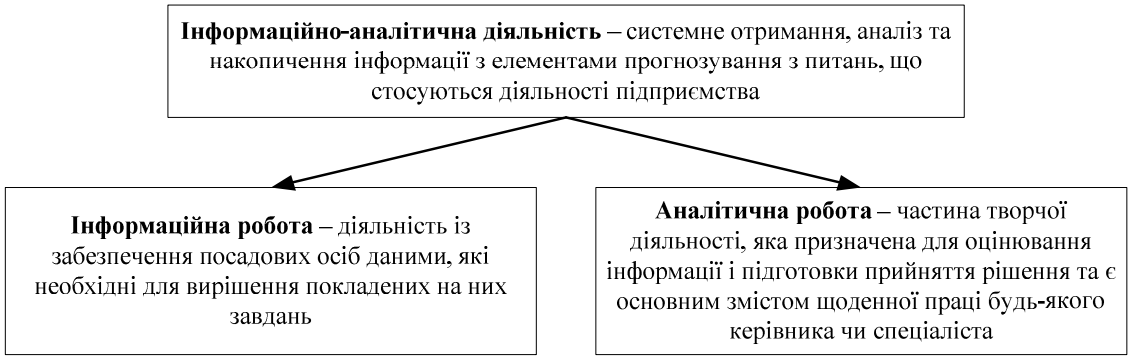


Рис. 1. Складові інформаційно-аналітичної діяльності

Засобами аналітичної роботи І. М. Кузнєцов вважає закони і методи розумової діяльності, а також інші технічні засоби, на основі і за допомогою яких здійснюється оброблення фактичних даних з більш високою якістю [8].

Отже, інформаційно-аналітична робота – це система заходів, які проводяться підрозділами або окремими працівниками служби безпеки підприємства з метою збору та оброблення необхідної інформації з певних питань та на підставі проведеної роботи – розробки інформаційно-аналітичних документів для керівництва підприємства.

Головні елементи інформаційно-аналітичної роботи [13]:

– збір та пошук інформації (головний, найважливіший і визначальний елемент);

– попереднє вивчення, інформаційно-аналітичне оброблення, формулювання висновків, облік;

– підготовка інформаційних (інформаційно-аналітичних) документів.

Для успішної інформаційно-аналітичної діяльності необхідно дотримуватися певної послідовності своїх дій, а саме:

– поперденє знайомство з проблемою, яку необхідно вирішити;

– ознайомлення з базовими термінами та поняттями, які планується використати для вирішення проблеми або розв’язання спірних питань;

– пошук необхідної інформації та збирання фактів, накопичення знань і відомостей;

– дослідження отриманої інформації та розуміння фактів, а також осмислення матеріалу;

– постановка проблеми в загальному вигляді;

– побудова «припущення» стосовно поставної проблеми;

– вибір алгоритму або моделі за допомогою яких можна вирішити проблему, та проведення дослідження на їх основі;

– формування попередніх висновків;

– перевірка висновків;

– оформлення інформаційного або інформаційно-аналітичного документа.

Сама інформаційно-аналітична діяльність спрямована на узагальнення, оцінювання, зіставлення інформації, на її розуміння й інтерпретацію, на пояснення і розуміння інформації щодо об’єкта аналізу, прогнозування його поведінки, написання рекомендацій для ухвалення управлінських рішень.

Тобто для створення раціонального потоку інформації про економічну безпеку підприємства повинні опиратися на такі принципи інформаційно-аналітичної діяльності [4; 12]:

– уніфікованості, що припускає те, що аналітики повинні прагнути до того, щоб проектні рішення, які ними пропонуються, підходили до якомога ширшого кола завдань, які вирішуються;

– активності – проведення інформаційно-аналітичної діяльності і видача її результатів незалежно від конкретних запитів користувачів з елементами прогнозування;

– обґрунтованості – отримання аргументованих результатів аналітичної роботи з використанням сучасних досягнень науки, ефективних інформаційно-аналітичних технологій тощо;

– гнучкості – можливість швидкої адаптації до змін суспільно політичних обставин без модифікації структури методів і засобів реалізації аналітичної роботи;

– системності, що припускає встановлення порядку функціонування всієї системи аналітичної інформації загалом і її динамічних тенденцій;

– принцип вирішення нових завдань, що дозволяє виявляти й вирішувати нові завдання, які ставляться перед підприємством у зв'язку з ускладненням зовнішнього середовища;

– принцип першого керівника, заснований на безпосередньому керівництві аналітичною роботою на підприємстві першим керівником у зв'язку з тим припущенням, що він буде постійно спрямовувати аналітичний відділ на вирішення нових більш складних завдань і намагатися вивести підприємство на лідируючі позиції в конкурентному середовищі;

– принцип розвитку – розроблений комплекс вирішення аналітичних завдань повинен створюватися з урахуванням можливості поповнення й постійної актуалізації без порушення його функціонування;

– принцип сумісності – при створенні системи повинні бути реалізовані інформаційні інтерфейси, завдяки яким вона може взаємодіяти з іншими системами відповідно до встановлених правил;

– принцип стандартизації, що припускає те, що під час створення аналітичних комплексів повинні бути раціонально застосовані типові уніфіковані й стандартизовані елементи, проектні рішення, пакети прикладних програм, зокрема такі, які дозволяють створювати економіко-математичні моделі;

– принцип ефективності полягає у досягненні раціонального співвідношення між витратами й цільовими ефектами, включаючи кінцеві результати автоматизації;

– принцип єдиної інформаційної бази, що припускає те, що вихідна інформація один раз вводилась у систему й могла бути використана багаторазово.

Таким чином, для проведення правильної і коректної інформаційно-аналітичної діяльності службі безпеки підприємства або окремим працівникам необхідно досконало досліджувати зовншінє середовище з використанням основних прийомів та методів, серед яких є [2]:

– метод «5х5»;
– метод «чотирьох питань»;
– матриця Дж. Х. Вільсона;
– SWOT-аналіз;
– СТЕП-аналіз або PEST-аналіз та ін.

Метод «5х5» використовується для визначення найбільш значущих елементів зовнішнього середовища був запропонований у 1984 р А. Х. Мескон. Він включає в себе 5 питань про 5 факторах зовнішнього середовища [9].

1. Якщо Ви володієте інформацією про фактори зовнішнього середовища, назвіть хоча б п'ять з них.
2. Які п'ять факторів зовнішнього середовища представляють для Вас найбільшу небезпеку?
3. Які п'ять факторів із планів ваших конкурентів Вам відомі?
4. Якщо Ви вже визначили напрямок стратегії, які п'ять факторів могли б стати найбільш важливими для досягнення Ваших цілей?
5. Назвіть п'ять зовнішніх просторів, що включають можливість змін, які могли б стати сприятливими для Вас.

Для того, щоб дати достовірні відповіді на кожне з цих питань, необхідно зібрати вже наявну інформацію про організаційну середовищі і спробувати дати прогнози її майбутнього стану.

Ще одним інструментом оцінювання є методика, яка передбачає перелік із чотирьох питань, які включають основні критерії оцінювання впливу кожного значущого фактора середовища на майбутній стан бізнес-процесів промислового підприємства [10]:

1) як (позитивно чи негативно) такий фактор може впливати на стан об'єкта дослідження;

2) яка імовірність посилення цього фактора, чи можна тенденцію його зміни відслідкувати;

3) наскільки великий вплив фактора на об'єкт дослідження;

4) за яких обставин вплив цього фактора на об'єкт дослідження може послабитися: у найближчий час? У середньостроковому періоді? У довгостроковій перспективі?

Спеціаліст з аналізу середовища Дж. Х. Вільсон для кращого розуміння питань пропонує матрицю «імовірність посилення фактора – вплив фактора на підприємство» (табл. 1) [9]. Якщо відповідно до матриці значення фактора є високим, то йому повинна приділятися особлива увага. Якщо ж низьке – то значенням фактора можна ігнорувати.

Таблиця 1

Матриця «Ймовірність посиленн фактора – вплив фатора на підприємство»

Вплив	**Ймовірність**		
	Висока	**Середня**	**Низька**
Високий	Поле ВВ	Поле ВС	Поле ВН
Середній	Поле СВ	Поле СС	Поле СН
Низький	Поле НВ	Поле НС	Поле НН

Одним із найбільш поширених і визнаних методів оцінювання зовнішнього середовища є СВОТ-аналіз (SWOT-analysis), тобто аналіз сильних (Strength) і слабких (Weakness) місць, а також наявних шансів (Opportunities) і ризиків (Threats). П. Дженстер, Д. Хассі пропонують оцінювати сильні та слабкі сторони не лише для компанії, але й для виробництва, інформаційних систем, бізнес-процесів, галузі, безпеки підприємства тощо. Перевагою використання такого методу є те, що він може здійснюватися стосовно всього підприємства, його структурних підрозділів, у розрізі окремих видів продукції. У результаті аналізу ендогенного середовища розробляються рекомендації щодо усунення наявних слабких місць та ефективного використання наявного потенціалу; нейтралізації можливих ризиків та використання додаткових шансів. Результати СВОТ-аналізу заносять у таблицю, побудовану на основі матриці СВОТ (рис. 2) і на її основі робляться відповідні висновки та приймаються управлінські рішення [10].

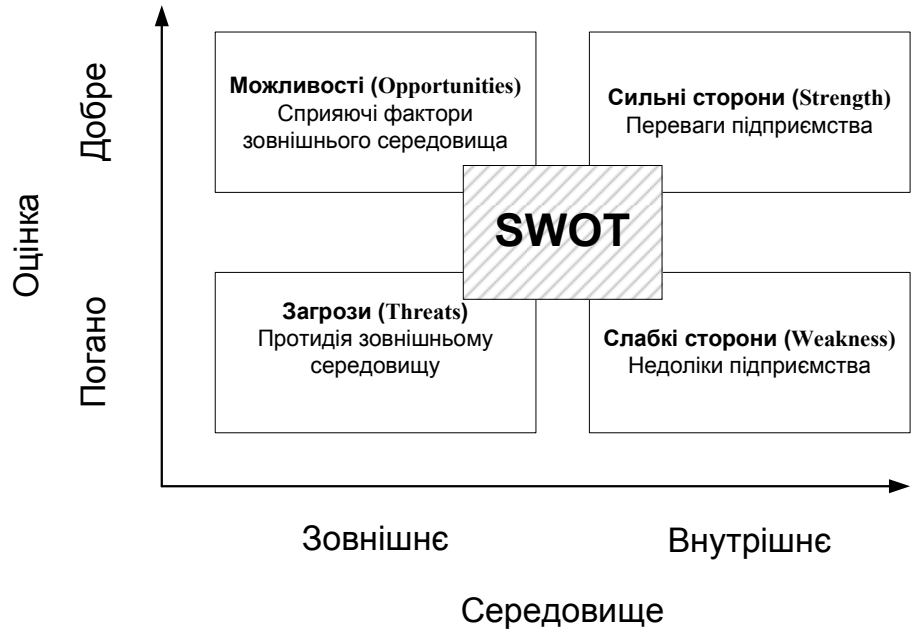


Рис. 2. Матриця SWOT-аналізу

Останнім з найбільш розповсюджених методів, який може застосовуватися для оцінювання зовнішнього середовища є СТЕП-аналіз, або PEST-аналіз. Назва цього методу сформувалась виходячи із розшифрування і перекладається як: P – Policy – політика, E – Economy – економіка, S – Society – суспільство (соціум), T – Technology – технологія.

Цей метод застосовується під час проведення стратегічного аналізу фірми, для аналізу макрооточення фірми і виділення особливо значущих чинників для діяльності фірми. Цей тип аналізу характеризує 4 групи факторів: економічні, політичні, соціальні та технологічні, що впливають на діяльність організації.

Перевагою методу є розгляд всіх сторін впливу факторів зовнішнього середовища, недоліком – не дає чіткого, детального уявлення про фактори зовнішнього середовища. Використовується для того, щоб дати загальне уявлення [9]. Під час реалізації СТЕП-аналізу рекомендується використовувати формат таблиці (табл. 2). Можна зробити висновок, що СТЕП-аналіз має на меті відповісти на три основні питання:

1. Які зовнішні фактори мають суттєвий вплив на підприємство?
2. Якими можуть бути прояви впливу цих факторів?
3. Які з них у найближчому майбутньому стануть найсуттєвішими?

Таблиця 2

Формат таблиці PEST-аналізу тенденцій, які мають значення для підприємства

Політика	**P**	**Економіка**	**E**
1.		1.	
2.		2.	
3.		3.	
…		…	
Соціум	**S**	**Технологія**	**T**
1		1	
2		2	
3			
…		…	

Зовнішні фактори при цьому розглядаються у розрізі чотирьох основних сегментів, які й зумовили назву методу: суспільні – демографічна ситуація, доходи населення, мобільність трудових ресурсів та їх маятникова міграція, стиль і рівень життя, звичаї, культурні та освітні потреби тощо; технологічні – розвиток науки і техніки, винаходи і патенти, зміна технологій, відповідність виробничих ресурсів і засобів; економічні – тенденції макроекономічних показників національної економіки, життєвий цикл підприємства і галузі, мікроекономічні показники та їхній тренд, рівень безробіття; політико-правові – стабільність уряду, регулювання зовнішньої торгівлі, державне регулювання підприємницької діяльності, податкова й антимонопольна політика, обмеження і ліцензування, екологічні вимоги.

Отже, розглянуті методи є необхідним інструментом під час проведення інформаційно-аналітичної діяльності, які спрямовані на всебічне дослідження зовнішнього середовища підприємства, а отримана на основі них інформація допоможе підприємству посилити свою безпеку та використати свої переваги.

Інформаційно-аналітичне забезпечення безпеки підприємства повинно враховувати певні особливості його діяльності, а саме: специфіку роботу підприємства, джерела надходження фінансових ресурсів, використання комп'ютерних програм та ін. (рис. 3) [11]. Для побудови ефективної системи інформаційно-аналітичного забезпечення необхідно провести дослідження структури підприємства, що дасть змогу керівництву отримати розгорнуту інформацію про те, які інформаційні технології використовуються на підприємстві. На сьогодні неможливо створити дієве інформаційно-аналітичне забезпечення безпеки підприємства без використання спеціального програмно-технологічного комплексу.

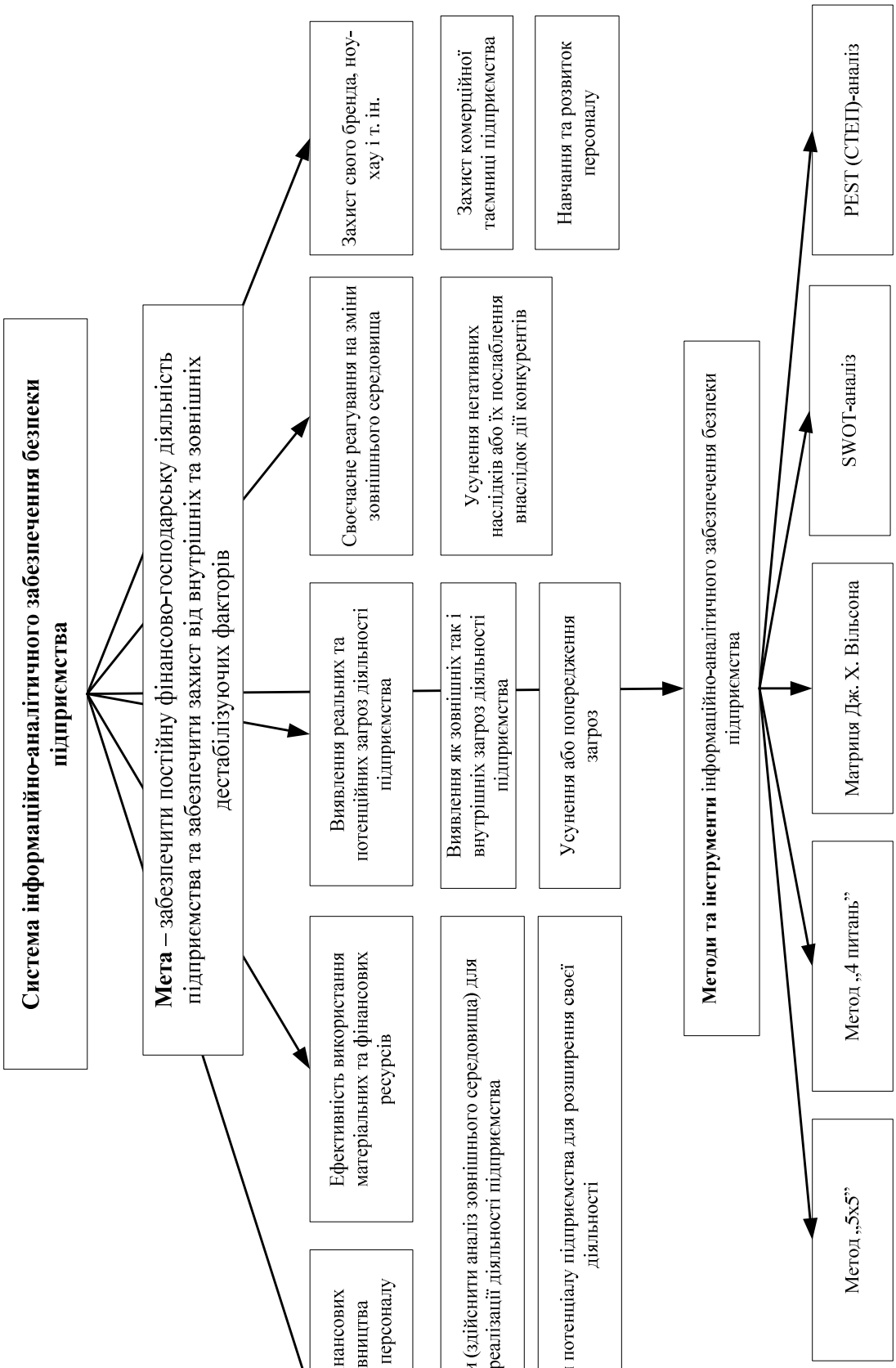


Рис. 3. Склад системи інформаційно-аналітичного забезпечення безпеки підприємства

Тобто можна стверджувати, що економічна безпека є комплексною категорією в системі забезпечення безпеки будь-якого підприємства, надійність і ефективність функціонування якої буде оцінюватись за критеріями недопущення або своєчасного виявлення загроз фінансам підприємства, його інформації та матеріальним цінностям. Головним же критерієм оцінювання системи економічної безпеки підприємства буде стабільність його економічного розвитку згідно з його планами і завданнями. Інформаційно-аналітичне забезпечення є найголовнішою складовою, що передбачає взаємодію всіх підрозділів підприємства з формування позитивного іміджу, інформаційного супроводження діяльності та проведення господарської діяльності підприємством.

Висновки і пропозиції. Формування системи інформаційно-аналітичного забезпечення безпеки підприємства є дієвим інструментом адаптації його до мінливих умов зовнішнього середовища. Таким чином, інформаційно-аналітичне забезпечення безпеки підприємства є важливим елементом управління фінансово-економічною безпекою підприємства, яка має ґрунтуватись на пошуку, зборі та оброблення отриманої інформації з використанням не тільки стандартних показників, але й бути розширена за рахунок нетрадиційних методів та інструментів. Якість та повнота інформаційної бази сприяє виявленню слабких сторін у фінансовій діяльності та виробленню правильних управлінських рішень щодо її належного функціонування.

Список використаних джерел

1. *Баланда А. Л.* Інформаційно-аналітичне забезпечення економічної безпеки суб'єктів підприємницької діяльності: стан та перспективи розвитку [Електронний ресурс] / А. Л. Баланда // Управління проектами та розвиток виробництва : зб.наук.пр. – Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2011. – № 1 (37). – С. 150–155. – Режим доступу : http://www.pmdp.org.ua/images/Journal/37/11balspr.pdf.

2. *Варенко В. М.* Інформаційно-аналітична діяльність : навч. посіб. / В. М. Варенко. – К. : Університет «Україна», 2014. – 417 с.

3. *Дяченко Н. П.* Методологічне забезпечення нформаційно-аналітичної діяльності органівдержавної влади та органів місцевого самоврядування [Електронний ресурс] / Н. П. Дяченко // Теорія та практика державного управління. – 2013. – Вип. 4 (43). – С. 1–6. – Режим доступу : http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Tpdu_2013_4_32.pdf.

4. *Жарій Я. В.* Система фінансово-інформаційної безпеки банків України: проблеми та перспективи розвитку / Я. В. Жарій, І. В. Сидоренко // Концептуальні засади формування фінансово-економічної безпеки : колективна монографія / за заг. ред. С. М. Шкарлета. – Ніжин : ФОП Лук'яненко В. В., ТПК «Орхідея», 2015. – С. 240–256.

5. *Захаров І. В.* Основи інформаційно-аналітичної діяльності / І. В. Захоров, Я. Л. Філіпова. – К.: Центр учбової літератури, 2013. – 336 с.

6. *Кващук Д. М.* Моделювання інформаційно-аналітичного забезпечення економічної безпеки промислових підприємств в умовах посилення інтеграційних процесів [Електронний ресурс] / Д. М. Кващук. – Режим доступу : http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3260].

7. *Концепція* розвитку електронного урядування в Україні [Електронний режим]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua.

8. *Кузнецов И. Н.* Информация: сбор, защита, анализ : учебник по информационно-аналитической работе [Электронный ресурс] / И. Н. Кузнецов. – М. : Яуза, 2001. – Режим доступа : http://www.evartist.narod.ru/text/21.htm.

9. *Методы* анализа организационной среды [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://bookwu.net/book_metod-strategicheskogo-analiza_837/6_metody-analiza-organizacionnoj-sredy.

10. *Мищенко А. П.* Стратегичекое управление [Электронный ресурс] / А. П. Мищенко. – Режим доступа : http://uchebnikionline.com/marketing/strategichne_upravlinnya_-_mischenko_ap/metodi_otsinki_vplivu_faktoriv_zovnishnogo_seredovischa_firmu.htm.

11. *Мойсеєнко І. П.* Особливості формування інформаційно-аналітичного забезпечення економічної безпеки банку [Електронний ресурс] / І. П. Мойсеєнко, О. А. Мартинюк // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія «Економіка». – 2011. – Вип. 2. – С. 203–210. – Режим доступу : http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Nvldu_e_2011_2_25.

12. *Отенко І. П.* Економічна безпека підприємства : навчальний посібник / І. П. Отенко, Г. А. Іващенко, Д. К. Воронков. – Х. : ХНЕУ, 2012. – 256 с.

13. *Позднишев Є. В.* Інформаційно-аналітичне забезпечення безпеки підприємництва (методи та їх застосування) : навчальний посібник / Є. В. Позднишев. – К. : Видавець Позднишев, 2007. – Кн. 1. – 89 с.

14. *Пригунов П. Я.* Інформаційно-аналітичне забезпечення підприємницької діяльності в сфері економоічної безпеки [Електронний ресурс] / П. Я. Пригунов, Д. М. Квашук. – Режим доступу : http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4247.